

ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНІ ПОГЛЯДИ УКРАЇНЦІВ ТА ПРОЦЕС ДЕКОМУНІЗАЦІЇ

Пиголенко І. В.

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології

Факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

В статті розглянуто основні політико-ідеологічні течії, що представлені в українському політичному житті. За результатами соціологічного моніторингу, що проводиться Інститутом соціології НАН України з 1992 року, здійснено аналіз зміни ідеологічних поглядів українців після «революційних» подій 2013-2014 років. Також, автор здійснив порівняння процесу декомунізації в пострадянських та сусідніх країнах.

В статье рассмотрены основные политико-идеологические течения, которые представлены в украинской политической жизни. По результатам социологического мониторинга, проводимого Институтом социологии НАН Украины с 1992 года, проведен анализ изменения идеологических взглядов украинцев после «революционных» событий 2013-2014 годов. Также, автор осуществил сравнение процесса декоммунизации в постсоветских и других странах.

The article reviews the main political and ideological currents which represented in the Ukrainian political life. The results of sociological monitoring undertaken by the Institute of Sociology of NAS of Ukraine since 1992, the analysis of changes in ideological views after Ukrainian "revolutionary" events of 2013-2014 years. Also, the author made comparisons decommunisation process in post-Soviet and neighboring countries.

Ключові слова: політичні течії, політичні партії, декомунізація.

За останній рік в Україні, як і в більшості країн світу, відбулися зміни, що торкнулися всіх без винятку сфер життя: економічної, політичної, соціальної тощо. Майже кожен українець відчув «на собі» ці зміни: девальвація національної валюти, підвищення тарифів ЖКГ, введення нових податків, прийняття низки законопроектів та введення в дію нових законів. Зрозуміло, що рухатись вперед без змін неможливо. І вектор руху, який обрала Україна спрямований в напрямку євроінтеграційних перебудов. Українське суспільство намагається навчитися жити відповідно до європейських стандартів та правил. За результатами соціологічного моніторингу, що проводиться Інститутом соціології НАН України з 1992 року, у 2015 році позитивно ставляться до вступу України до Європейського Союзу 56,3% опитаних громадян [9].

Рис 1. Ставлення до Вступу України до Європейського Союзу: за даними соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України (2015 р.).

Позачергові вибори до Верховної Ради України 2014 року засвідчили, що українці тією чи іншою мірою, готові до цих змін. Так, вперше за всю історію незалежної України до Парламенту не пройшла Комуністична партія, набравши 3,88% голосів виборців [1]. Це, з однієї сторони, можна пояснити ситуацією в країні, що пов'язана з АР Крим та військовими діями в Луганській та Донецькій областях, населення яких підтримувало Комуністичну партію, з іншої ж, Євромайдан став відправною точкою для зміни поглядів та орієнтирів українців.

Сьогодні в країні проголошуються демократичні європейські цінності, побудова демократичної держави, в якій народ є джерелом влади на противагу тоталітарному режиму, який передбачає контроль з боку влади над суспільством та особистістю. Один із аспектів демократичного режиму – наявність політичного та ідеологічного вибору в законодавчо закріпленій багатопартійній системі. Така політична система передбачає наявність різних за своєю ідеологією та сутністю політичних сил та партій, які беруть участь у виборах, з метою подальшого формування державної влади.

В Законі України «Про політичні партії в Україні» політична партія визначається як «зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах» [3].

За минулі роки в Україні сформувалася багатопартійна система. Але, при цьому, процес створення нових партій не припиняється. В єдиному реєстрі політичних партій на сайті Державної реєстраційної служби налічується 242 партії [5].

Багатопартійність в Україні відбиває весь ідейно-політичний спектр партій, що існує у світі. Партії можна класифікувати за метою, ідеологією, засобам боротьби, відношенням до режиму. Так, відповідно до політико-ідеологічних течій, в Україні діють комуністичні, соціалістичні, соціал-демократичні, ліберально-демократичні, націонал-демократичні, націоналістичні партії тощо. В узагальненому вигляді всі політико-ідеологічні течії можна розділити на «праві», «центристські» та «ліві».

Як свідчать результати соціологічного моніторингу, що проводиться Інститутом соціології НАН України з 1992 року, в Україні існують прихильники різних політичних течій. Так, у 2015 році при виборі із запропонованих однієї з найближчих для опитаних течій, 18,9% виявилися прихильниками національно-демократичної, 15,1% – соціал-демократичної, 8,8% – соціалістичної, 4,8% – християнсько-демократичної, 4,4% – комуністичної, 3,8% – націоналістичної течії, 3,6% – ліберальної та 1,7% – прихильниками зелених [9]. Слід зазначити, що майже кожен п'ятий (19,0%) опитаних українців не розуміються на запропонованих течіях.

Рис 2. Відсоток прихильників різних політичних течій – за даними соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України (2015 р.).

Якщо ж подивитися на динаміку з 1992 по 2015 роки, то кількість прихильників комуністичної течії до 1998 року поступово зростала, а після 1998 року пішла на спад і останні роки мала певну частку своїх прихильників, що давало можливість Комуністичній партії України триматися при владі – набирати достатню кількість голосів для проходження у Парламент до 2014 року. Різке падіння рейтингу відбулося після подій кінця 2013 початку 2014 року. Так за результатами моніторингового опитування "Українське суспільство" у 2014 році кількість прихильників комуністичної течії склала 4,1% і майже не змінилася у 2015 році – 4,4% (1992 – 2,9%, 1994 – 10,3%, 1996 – 9,7%, 1998 – 21,9%, 2000 – 15,5%, 2002 – 15,1%, 2004 – 14,4%, 2005 – 7,4%, 2006 – 8,3%, 2008 – 8,0%, 2010 – 7,1%, 2012 – 8,1%, 2013 – 11,3%, 2014 – 4,1%, 2015 – 4,4%) [8, 9].

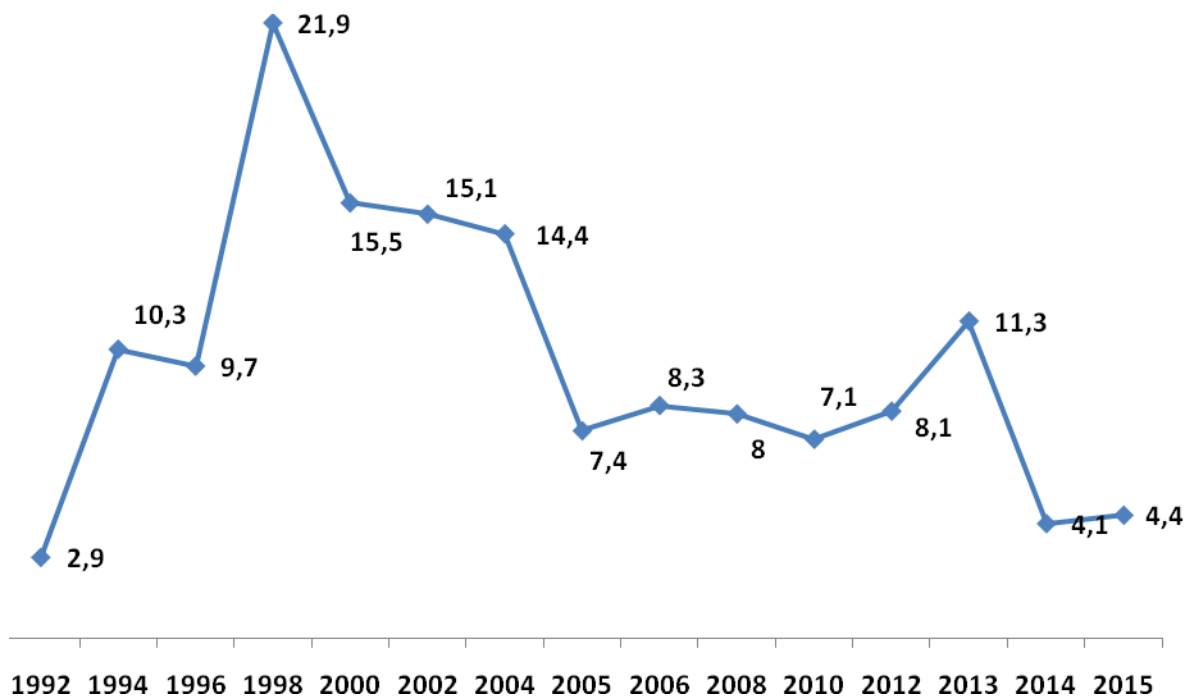

Рис 3. Динаміка відсотка прихильників комуністичної течії за даними соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України.

Після здобуття Україною незалежності в 1991 році вибори до Верховної ради України проводилися 7 разів. Якщо, проаналізувати динаміку зміни рейтингу Комуністичної партії на виборах до Верховної Ради України, то ми можемо спостерігати як підйом, так і падіння: 1994 р. – 13,6%, 1998 р. – 24,65%, 2002 р. – 19,98%, 2006 р. – 3,66%, 2007 р. (позачергові вибори) – 5,39%, 2012 рік – 13,18%, 2014 р. (позачергові вибори) – 3,88% [6].

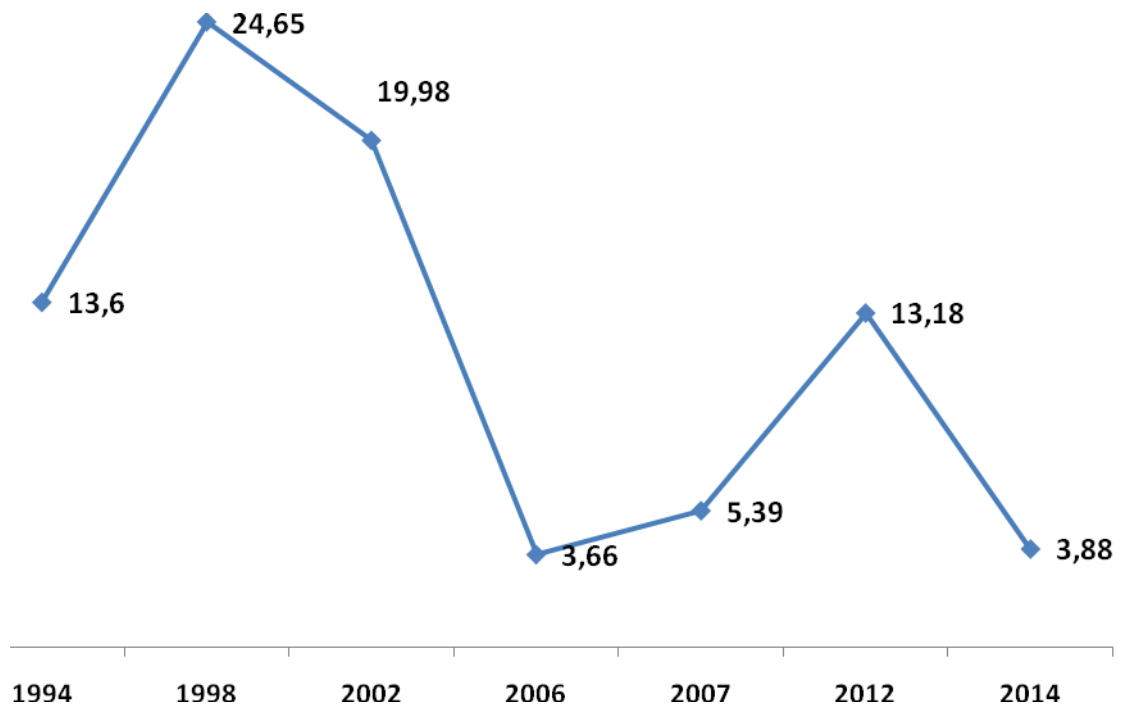

Рис 4. Динаміка зміни рейтингу Комуністичної партії на виборах до Верховної Ради України.

Якщо порівняти результати виборів до Верховної Ради України та дані соціологічного моніторингу інституту соціології НАН України, щодо рівня прихильності до Комуністичної партії України опитаних респондентів, то ці дані корелюють між собою.

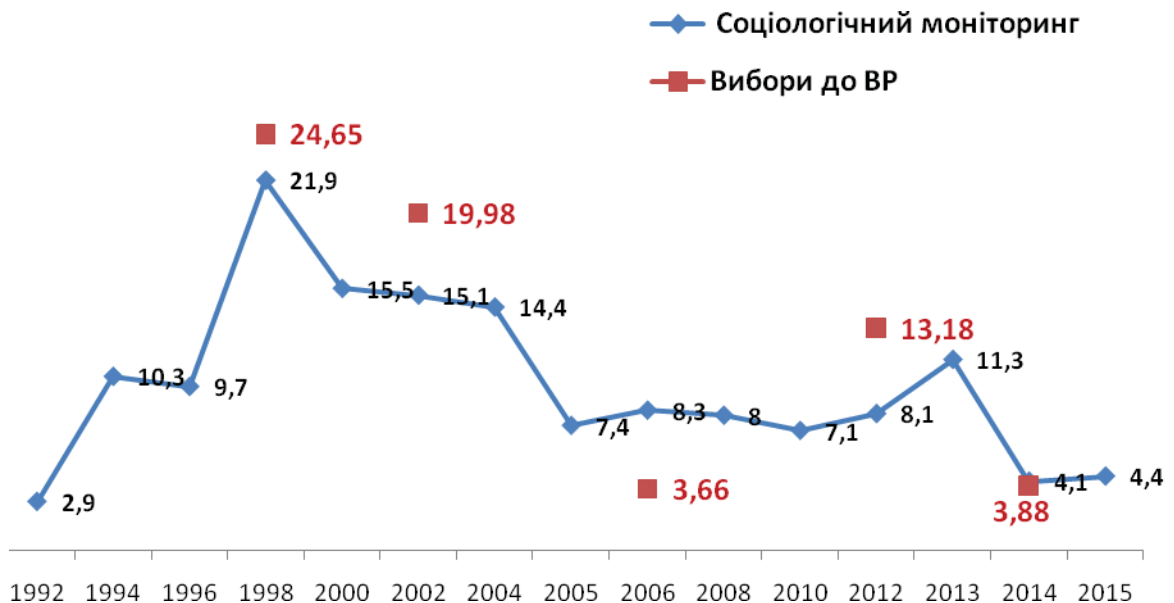

Рис 5. Динаміка відсотка прихильників комуністичної течії за даними соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України та динаміка зміни рейтингу Комуністичної партії на виборах до Верховної Ради України.

Ручка А.О. у праці «Політико-ідеологічна сегментація українського соціуму: поліментальні вияви і тренди (2012-2015 рр.)» здійснив ідентифікацію визначених в

опитуванні політико-ідеологічних течій з трьома основними групами ліві, центристські і праві. «Так, комуністичну і соціалістичну політико-ідеологічні течії прийнято ідентифікувати з «лівими»; соціал-демократичну, «зелену», ліберальну – з «центристами»; християнсько-демократичну, національно-демократичну і національну – з «правими» [2, 74-75]. Така класифікація дає нам можливість при аналізі даних прослідкувати як, після «революційних» подій 2013 року зростає кількість прихильників течій правого та центристського спрямування, а кількість прихильників «лівих» зменшилась і з 2014 року залишається на одному рівні. При цьому праві та центристські ідеологічні течії продовжують поповнювати ряди своїх прихильників.

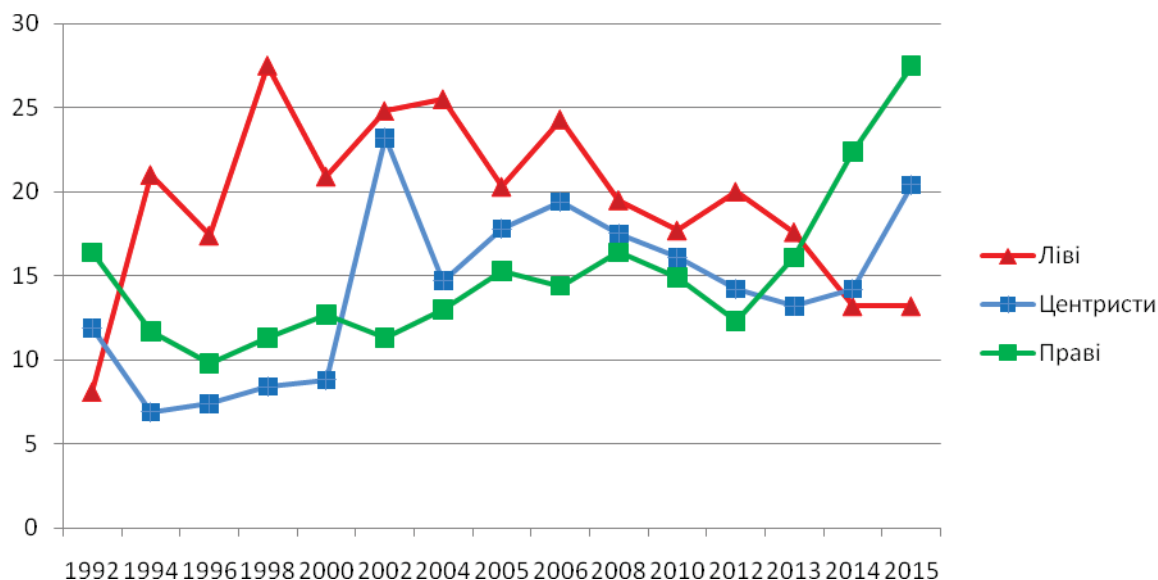

Рис 6. Динаміка відсотка прихильників трьох груп політико-ідеологічних течій за даними соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України.

Ще у 2001 році, український соціолог С. Макеєв, в інтерв'ю газеті День, зазначив: «комунізм виконав свою історичну місію – він значно очистив і облагородив риси свого брата-близнюка капіталізму. І привид комунізму вже давно не бродить по Європі – він зачаївся на її далекій периферії: в Росії, Україні, Білорусії, і тут тихо і мирно доживає свої дні. На мою думку, еволюція Компартії України неможлива...» [7].

Слід відзначити, що процес декомунізації в Україні почався за часів розпаду СРСР, стихійно активізувався під час «ленінопаду» в період «Революції гідності» і «узаконений» прийнятим 9 квітня 2015 року Верховною Радою України законом «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки» та підписаним Президентом України 15 травня 2015 року. Це, в свою чергу, веде до заборони Комуністичної партії України і поступового її зникнення з політичної арени вже не за результатами виборчих перегонів, а інституційним шляхом.

Як вчинили наші країни-сусіди та країни колишнього соцтабору з питанням про комуністичну символіку. Так, у листопаді 2009 Президент Польщі Лех Качинський підписав указ, що забороняє купівлю та зберігання радянської символіки. Згідно з документом, придбання і розповсюдження предметів або записів, що містять радянську символіку, може спричинити за собою покарання у вигляді позбавлення волі строком до двох років.

Чехословаччина у 1991 році встановила в Кримінальному кодексі кримінальне покарання для осіб, які «підтримують і сприяють рухам, демонстративно висловлюються за скасування прав і свободи громадян або розповсюдження національної, расової, класової чи релігійної ворожнечі». Згодом Конституційний суд країни визнав цю норму неконституційною, мотивуючи тим, що «повна заборона підтримки або пропаганди фашизму чи комунізму є несумісним з принципом конкретного регулювання кримінального закону», оскільки «в такому випадку фашистське або комуністичний рух не було б визначено належним чином».

У Грузії використання радянської символіки заборонено в 2011 році нарівні з використанням нацистської, змінено всі назви населених пунктів, які мали відношення до радянського минулого.

В Латвії – заборона на радянські символи діє з 1991 року. У той же час заборона не поширюється на розважальні, святкові, пам'ятні та спортивні заходи.

В Естонії за використання нацистської і радянської символіки в громадських місцях передбачений великий штраф або тюремне ув'язнення терміном до трьох років. 17 червня 2008 року парламент Литви прийняв законопроект, що забороняє використання нацистської і радянської символіки. Серед інших символів під заборону потрапили: радянський гімн, прапори і герби гітлерівської Німеччини, Радянського Союзу і Литовської РСР. Під заборону потрапили такі символи, як нацистська свастика, радянські серп, молот і п'ятикутна червона зірка. За даними джерела "Східний проект" від 6 травня 2015 року за результатами соціологічного опитування мешканців м. Краматорськ проведеного в кінці квітня 2015 року (вибірка 1200 респондентів, що репрезентує населення міста за віком та статтю), більше половини опитаних (53,2%), не підтримують заборону Комуністичної партії України, при цьому підтримує кожен п'ятий опитаний (19,6%). Заборону пропаганди комуністичного режиму та публічного використання символіки не підтримують 52,5% опитаних, підтримує 19,7%. Заборону використання символів комуністичного режиму (прапор, герб, гімн і т.д) не підтримують 55,4% опитаних, підтримує 19,0% респондентів. Переважна більшість (64,9%) не підтримує знесення пам'ятників, заборону пам'ятних знаків та гасел комуністичної партії. Найбільший відсоток негативного ставлення має перейменування назв областей, районів, населених пунктів, районів у містах, площ, вулиць і т.д. - 70,1% не підтримує даний пункт законопроекту. Кримінальну відповідальність за пропаганду комуністичного режиму і публічне використання символіки не підтримує також більше половини опитаних (57,7%) [4].

Уровень поддержки пунктов законопроекта «Об осуждении коммунистического и национал-социалистического (нацистского) тоталитарного режимов и запрет пропаганды их символики»

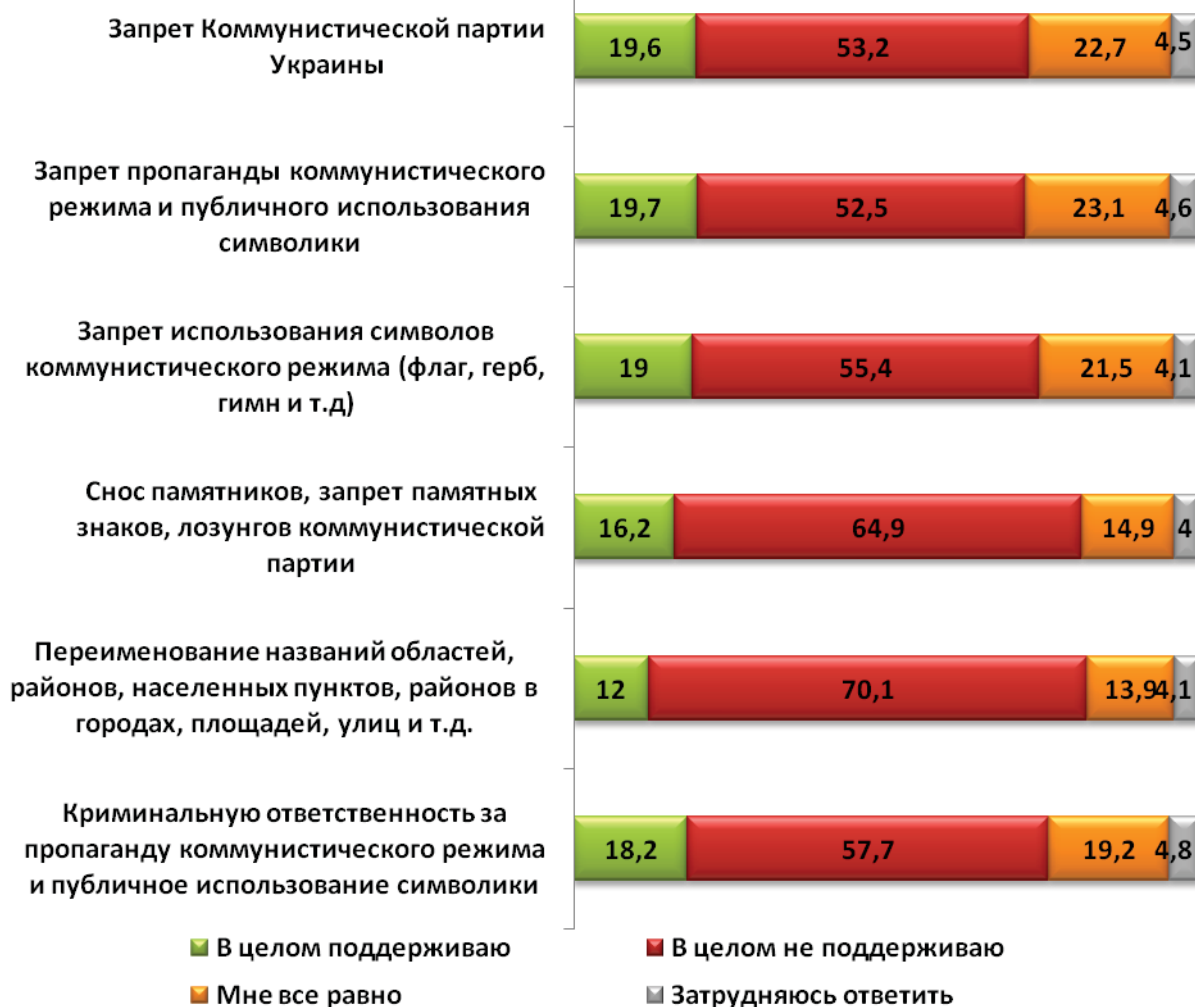

Рис 7. Рівень підтримки пунктів законопроекту «Про засудження комуністичного і націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів і заборону пропаганди їх символіки» мешканцями міста Краматорська за даними джерела «Східний проект» (2015).

Опитування громадської думки дають змогу проаналізувати політико-ідеологічні орієнтири громадян країни та їх погляди щодо розвитку країни.

Після подій 2013 року вперше за часи незалежності України дані моніторингового опитування "Українське суспільство" фіксують суттєве зростання прихильників політико-ідеологічних течій «правого» спрямування (з 12,3% у 2012 році до 27,5% у 2015 році) та «центристського» спрямування (з 14,2% у 2012 році до 20,4% у 2015 році).

Кількість же прихильників «лівого» політико-ідеологічного напрямку суттєво зменшилась після подій 2013 року і дійшла свого «дна». Результати соціологічного моніторингу 2014 та 2015 років фіксують підтримку «лівих» на рівні 13,2%, а у 2012 році їх рівень підтримки складав 20,0%.

Якщо ж подивитися на динаміку кількості прихильників комуністичної течії з 1992 по 2015 роки, то до 1998 року їх чисельність поступово зростала, а після 1998 року пішла на спад і останні роки мала певну частку своїх прихильників. Після подій 2013 року відбулося різке падіння підтримки комуністичної ідеології (з 11,3% у 2013 році до 4,1% у 2014 році і майже не змінилася у 2015 році – 4,4%).

Щодо закону «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки», то опитування мешканців м.Краматорська, який представляє східну частину країни, показало, що серед більшості опитаних він не отримав підтримки.

З іншої ж сторони, враховуючи досвід країн-сусідів та країн колишнього соцтабору щодо питання про комуністичну символіку, а також, зміни в політико-ідеологічних поглядах населення (за даними моніторингового опитування "Українське суспільство"), то це є необхідним кроком щодо обраного курсу здійснення політики держави.

Література:

1. Позачергові вибори Народних депутатів України. Сайт Центральної виборчої комісії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp300?PT001F01=910>.
2. Ручка А.О. Політико-ідеологічна сегментація українського соціуму: поліментальні вияви і тренди (2012-2015 рр.) / Українське суспільство: Моніторинг соціальних змін / К.: Інститут соціології НАН України, 2015. – Випуск 2. – С. 73-82.
3. Сайт Верховної ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.
4. Сайт Восточный проект [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.vp.donetsk.ua/gorod/14532-narodnyj-deputat-maksim-efimov-u-goroda-poyavilas-vozmozhnost-razvivatsya-i-eto-dorogogo-stoit.html>.
5. Сайт Державної реєстраційної служби [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.drsv.gov.ua/party>.
6. Сайт Центральної виборчої комісії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/>.
7. Трофимова Н., Кравець А. Сенс «українського» комунізму [Електронний ресурс] / Н. Трофимова, Кравець А. // День. – 2001. – №160. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/sens-ukrayinskogo-komunizmu>.
8. Українське суспільство: Моніторинг соціальних змін в 2 т. / К.: Інститут соціології НАН України, 2014. – Т. 2. Таблиці і графіки. – 2014. – С. 19.
9. Українське суспільство: Моніторинг соціальних змін / К.: Інститут соціології НАН України, 2015. – Випуск 2. – 524 с. (Додаток: таблиці моніторингового опитування "Українське суспільство – 2015").